

A VADÁSZAT HASZNA ÉS JÖVEDELMEZŐSÉGE.

Különös tekintettel Pozsony megyére.

Irta : ORTVAY TIVADAR.

A vadászat művelődési befolyása minden ellenkező látszat daczára kétségtelen. A vadász idejének egy részét Isten szabad természetében tölti s az magában véve nemcsak testi egészségére előnyös, hanem szellemét is élénken táplálja. Testi egészségét a friss levegőben való tartózkodás előmozdítja, idegeit edzi, érzékszerveit, kivált a látás- és a hallásait rendkívül élesíti. Lehetőleg még jótékonyabban hat a szellemre. A természet egy nyitott könyv, mely telve van okulni való közlésekkel. A vadász megfigyeli a vadat, ellesi annak tulajdonságait, bepillantást nyer az állatvilág végtelenül tanulságos életébe és így érdekes és hasznos ismeretekkel gyarapítja elméjét. Nem is áll az, hogy a vadász szívét ez a foglalkozás szerfelett megkeményíti és könyörtelenné teszi.¹⁾ Éppen ellenkezőleg, a szelidebb s emberségesebb érzület mindinkább uralmat nyer kedélye felett, mert a kiméletnek alkalmazása mindinkább szükségnek bizonyul előtte. A jóra való vadász nem törekszik az állatok kiirtására és kinzására, hanem inkább is arra, hogy a maga saját haszna mellett a természet háztartásában se támadjon fogyatkozás avagy hiány. A jóra való vadászt kétségtelenül a helyes gazdálkodási elv vezeti, nem *rabló-vadász*, hanem *gazda-vadász*. Ennyiben mondhatni tehát, hogy a vadászat művelőleg hat egyénre s társadalomra s meg nem lephet, hogy a vadászt még egyes pápák is oltalmukba fogadták.²⁾

Hogy a vadászat a mellett *anyagilag* is nagy hasznára van neki, azt eléggé megérthetni abból, hogy a társadalmi fejlődés kezdetén az emberek egyáltalán *vadászattól* tartották fenn életüket. Előbb volt *vadász*, mint *pásztor*. A *vadásztársadalom* a legprimitivabb culturfok, csak aztán

1) Ezt a *galamblovás* s hasonló kegyetlen sportok teszik s ma a humanizmus korszakában már legfőbb ideje volna, hogy országos törvénnyel s társadalmi bojkottal lehetetlenítsék az ilyen csupa frivol mulatságból üzött embertelenséget.

2) 1209-ben III. Incze pápa megerősíti a Szt. Benedek Garam melletti monostorának birtokait és az apostoli szék párlfogásába veszi egyebek között terram Busolgi cum silua et uenatoribus. (Fejér: *Cod. Dipl.* III. I, 93. Wenzel: *Árp. Uj Okmtár* XI, 103.)

jöttek mint magasabb fokozatok előbb a *pásztor*-, később a *földművelőtársadalmak*. A vadásztársadalom egyéne kovából vagy óbsidiából szilánkolt fegyverei kezdetlegessége daczára is felvette a harczt az ősi nagy és hatalmas állatokkal, halálra sebezte azokat nyilával és dárdájával, agyonzúzta koponyájukat kőalapácsával, parittyakövével vagy fadorongjával, vagy lest vetett nekik, melybe őket belecsalta, így diadal-maskodva felettök. Az ekként elejtett állatok húsával és zsírával, meg feltört csontjaiknak velőjével táplálkozott, bőrével ruházkodott és csontjaiból készítette számos és különféle háztartási eszközeit: a tűt, az árt, a szigonyt, a korcsolyát. Szóval a vadászatnak köszönhetette életbenmaradását. A vadászat valósággal *élelemkeresési* foglalkozás volt.

Mikor a társadalmi műveltség már nagyobb fejlődésnek indult, a megélhetési feltételek szaporodtak ugyan, úgy, hogy a vadászat mindinkább *szórakozási, kedvtelési* foglalkozássá lett. De azért az még akkor is egyes családokra, sőt egész osztályokra nézve *életfeltétel* maradt. Régi okirataink telvék *erdő- és vadóvók, madarászok, solymárok, hódászok, hálóvetők, nyulászok, agarászok, peczérék*, vagyis oly egyének említésével, kik a névnek megfelelő foglalkozások üzésével tartották fenn életüket. A baranyamegyei Nyáradon *madarászok* és *peczérék* laktak és Mercse komárommegyei falu szintén *madarászok* tanyája.¹⁾ A szepesmegyei Drautz vagy Dravetz falu az ott tanyázott *madarászoktól* (draucarii) kapta nevét.²⁾ Az ujjvár-megyei Domoszlóban a királyi *madarászok* öt telepe volt.³⁾ Az esztergommegyei Bátorban és a nyitramegyei Halla faluban *solymárok* honoltak.⁴⁾ A Buda közelében fekvő Solymár helység, hajdan királyi birtok,⁵⁾ ugyancsak *solymároktól* kapta nevét.⁶⁾ Paks, Csonak, Haraszti, Radván és egyéb falvak *agarászokéi*.⁷⁾ A szepesmegyei Somogy falu *királyi agarászoké* s minthogy e helység közel esik Hunfalvához, a német *Hundsdorf*-hoz, meg van ezzel fejtvé ennek a jelentősége is.⁸⁾ Az Érd mellett fekvő erdőben található Kutyavár romjairól a néphit azt tartja, hogy Mátyás király *vadászkutyáinak* tanyája volt.⁹⁾ Épp oly gyakran említetnek okiratainkban a királyi *nyulászok*, sőt a *nyulászok* egyik-másik ispánja is ismeretes.¹⁰⁾ A nyitramegyei Ságbon

1) Pesty: *A helynevek és a történelem* 35. l.

2) Pesty i. h. 35 l.

3) Wenzel: *Arp. Uj Okmtár* XI., 498.

4) Pesty i. h. 35. l.

5) Fejér: *Cod. Dipl.* IV., III. 318. IV. II., 360.

6) Paur: *Hazánk* I., 15.

7) Pesty i. h. 35. l.

8) Pesty i. h. 36. l.

9) *Vasárnapi Ujság* 1867. évf. 46. sz.

10) Fejér: *Cod. Dipl.* V. I. 253. és 464. VI. II., 351. XI., 413.

királyi *hálóvetők*,¹⁾ Sz.-Gálon, Németiben, Hortiban *királyi vadászok*,²⁾ Motyován *kir. vadőrök* voltak.³⁾ Mindezek s az ezekhez hasonló egyéb adatok tehát arról tanuskodnak, hogy egész falvak népe *vadászati szolgálmányokra* volt kötelezve, megélhetési módja tehát a vaddal való foglalkozás. De sőt sokan ilyképen társadalmi emelkedésüket és családjuk rangosítását is előkészítették és tettelegessítették.⁴⁾

A középkori szolgálmányok intézményei az újabbkor ébredésével megszűntek ugyan, de ennek daczára még ma, az egyéni függetlenségnek verőfényes korszakában is, a *vadászat* még mindig egyes *élethivatásokat* képez. Ma is az állami és családi uradalmak területén a vadászszemélyzetnek egész csoportja van alkalmazva, úgy, hogy a társadalomnak egy nem csekély százaléka ma is vadászati téren találja meg megélési módját. A vadászati élethivatás utján aztán más polgári iparosztályok is fellendülnek, szintén százakat táplálva, esetleg gazdagítva az iparmunka után folyó jövedelmekkel. Ide számíthatjuk a *cserző- és lágyvargákat, szücsöket, kalaposokat, nyeregyártókat, cipészeket, vadkereskedőket* és egyéb iparosokat, kik állati nyersanyagok minősítésével, feldolgozásával avagy közvetítésével elégitik ki a nagyközönség különféle igényeit.

A középkori városi háztartásban — tudjuk — a vad részben *fizetés*, a város ügyeiben és munkájában fáradozók salariumának egyik neme volt. A középkorban Pozsony városában szokásos alkalmi vendéglátásokkor a városi területen ejtett vad szolgáltatta az étlap egyik tételét, másrészt az alkalmi ajándékok egyik nemét.⁵⁾ E szerint a vadászati foglalkozás, a vadüzés mulatsága gazdasági értékkel bírt. Városi életünkben ez ma, mert a közviszonyok és szokások megváltoztak, másképen van, de a város vadászati joga után ma is jövedelmet huz, mert vadászati jogát bérbeadja.⁶⁾ Ugyanezt teszik a megye vadászati joggal bíró községei is, míg azoknak, kik a vadászati jogot saját használatra maguknak fentartják, a lelőtt vadnak elárusításából kapják nem csekély jövedelmeiket.

Végigtekintve a nálunk honos vadfajokon, azt látjuk, hogy ezek részben *húsuk*, részben *szőrük* s *bőrük*, avagy *tollazatuk* miatt nyereségesek a vadászra, illetőleg a vadásztató földesúrra. *Húsa* miatt az erdei nagyvad ősidőktől fogva ösztönözte a vadászt az utánajárásra. Mindig

1) *Haz. Okltár* 52. l.

2) Tagányi: *Magy. erd. Okltár* I. 28., 31.

3) Tagányi: *Magy. erd. Okltár* I., 27.

4) *Haz. Okltár* II., 1.

5) Ortway: *Pozsony vár. tört.* II.

6) Az évi költségbe 1500 korona van beállítva.

jól fizető préda volt az. Az őz, szarvas és vaddisznó húsa kitünően értékesíthető úgy a házigazdaságban, mint a kereskedésben. Az őz czombja 3—4 frt, a szarvashús kilója átlag 60, a vaddisznóhús kilója 70 krajczár. Őzek és szarvasok bőreikkel is jövedelmeznek, bár tagadhatatlan, hogy a ligeti s a középhegyi nagyvad bőre távolról sem mérkőzhetik a magashegyiével. Pozsonymegyében is úgy a szarvasok, mint az őzek bőre tetemes mértékben silányíttatik a bőrféreg által,¹⁾ melytől a bőr lyukassá válik, de ennek daczára is értékesíthető az. Hogy egyáltalán mennyi haszon folyik e vadfajokból, az eléggé kitetsző abból, hogy egymagában Pozsonymegyében évenként átlag 210 szarvasbika, 161 szarvastehén, 65 szarvasborjú, összesen 436 szarvas; továbbá 639 őzbak, 186 őzgida, összesen 825 őz és 210 vaddisznó kerül terítékre. Mindebből magában Pozsony városában kerül eladásra 50—60 szarvas, 220—250 őz, 70—80 vaddisznó. Nagyrésze kiviteli czikk.

Egyes szárnyasokról szintén mondhatjuk, hogy már ősi idők óta a konyha keresett czikkei. *Fürj, fogoly, szalonka, fácán, tűzok, vadkacsa, vadlúd, vadgalamb* stb. mindenha ingerelték az ember inyét. A *seregélyt* sem vetették meg. Fácán, fogoly és seregély Mátyás királyunk kedvenc ételei.²⁾ A török hérletjövendelmek közt előfordulnak a *vadak* s az *apromadarak* után befolytak.³⁾ A vadszárnyasok — tudjuk — mai háztartásunkban is nevezetes konyhaigények s a vadkereskedelemnek fontos czikkei. Hogy pedig a nemzet háztartásában és állatgazdaságában mit jelentenek a szárnyasfajok, azt azzal mérlegelhetjük, hogy egymagában Pozsonymegyében évenként átlag 99,021 db fogoly, 7183 db fürj, 162,298 db fácán, 530 db erdei szalonka, 333 db mocsári szalonka, 6734 db vadkacsa, 383 db vizityúk, 500 db vadlúd, 247 db tűzok lövetik. Csak magában Pozsonyban kerül ezekből eladásra átlag 1500—2000 db fácán, 9—10 ezer db fogoly, 1000—1200 db vadkacsa és lúd. A fácán 1 frt 50—2 frt, a fogoly 25—30 kr., a fürj 10, a vadkacsa 60, a vadgalamb 10 krajczárjával kél. A szalonka 2, a tűzok szintén 2 frtjával értékesíthető. A lött szárnyasok zöme azonban külföldi piacra kerül, főleg a fácán Bécsbe, Párisba, Londonba, hol a kereslet, főleg mióta a fácán és a többi szárnyasok húsát conservekül is felhasználják, felette nagy. Bécsi exporteurök a londoni Kokelkorn-czéggel állanak összeköttetésben s Pozsony egyik vendéglőse, a Berlin-testvérek nagy export-üzleteket végeznek. Az uradalmak közül főleg herczeg Pálffy Miklós, gr. Károlyi Alajos, gr. Pálffy János, herczeg Hohenlohe Chlodvig,

1) A pozsonyi vargák és vadkereskedők *Engerling*-nek nevezik.

2) *Századok* 1883. XVII., 649.

3) *Magy. török defterek* I., 65.

gr. Wenkheim István, gr. Zichy József stb. uradalmi említetők. Herczeg Pálffy Miklós károlyházi, gajári, valamint malaczkai vadászterületéről egymaga évenként vagy 3000 db fácán vitetik külföldi piacra.

Bőrük s gereznájuk miatt különösen keresettek a *vidra*, *nyest*, *nyuszt*, *hölgymenyét*, de a *róka*, *görény* és *borz* is, úgy mint régebben, míg találhatóak voltak a *hód*, a *farkas* és a *hiúz* is. A *prémes* és *béltelt* öltönyöket nemcsak hazánkban, de másutt is nagyon szerették s szeretik mai napig. Öseink már ázsiai hazájukban használták a *prémes* öltönyöket. A Volga-melléki híres vásárok, amint az iráni felföld kereskedőit vonzották, úgy vonzották a magyarságot is s Európában nagyrészt éppen a honfoglalók hozták lendületbe a *prémek* után való keresletet. Mikor Aba Sámuel 1043-ban békét kötött III. Henrikkel, egyebek közt arra is kötelezte magát, *hogy neki 400 prémes mentét ad*, melyek a németsegnél nagy becsben állottak.¹⁾ Bár az egyház a papok öltözetének az egyházi szellem komolyságával megegyező egyszerűségére nagy szigort fordított s a kirívó s tarka ruhákat a legszigorúabban tiltotta, mégis a szörmés öltözeteket nem kifogásolta, sőt ellenkezőleg, tilalma alól kivette akkor, mikor az 1279. évi budai zsinaton²⁾ azt határozta, hogy a főpapok, kanonokok, személyes és rendi méltóságokban álló papok tarkaszínű ruhákat ne viseljenek, *hacsak nem állati szörmék: bárány-, róka-, hiúzbőrök teszik a tarkaságot*. Tényleg egyházi díszöltönyöknél ily szörmék alkalmazása igen gyakori volt. De nem kevésbé a világi urakén is. Itt is, ott is a *prém* részint béllésül, részint szegélyül lett alkalmazva. A nagy s tehetősb urak az éjszakai tartományok prémeit hozatták: Lengyel- és Oroszországból. Mátyás király udvarában ily prémeikkel nagy fényt fejtettek ki. Beatrix királyné 1488-ban Krakkóba küldött czoboly- és másféle prémbőrökért télire.³⁾ E város gazdag kereskedői tárházaiban a czoboly-, nyest-, hermelin- s egyéb éjszakai prémeiből egész év folyamán állott a vásár.⁴⁾ Koronázásokkor, király-

¹⁾ E korból Brémai Ádám különösen kiemeli, mennyire szerették a németek a *prémes ruhát*. (*Mon. Germ. SS. VII.*, 374. Pauler: *A magy. nemz. tört. I.*, 108. és 537.)

²⁾ *Insuper prohibemus ne prelati, vel ecclesiarum cathedralium canonici, aut aliqui alii in personalibus dignitatibus seu in sacris ordinibus constituti deinceps sub mantellis vel cappis pro paratura varios quoruncunque colorum sive varietatum, nisi forte varietates huiusmodi (essent in) pellibus agninis, vulpinis et linceis.* (*Constitutiones Synodus Budensis 1279. 2. pont.* Endlichernél: *Mon. Arp.* 566—67. Peterffy: *Sacra Concilia I.*, 106.) Teljesen rosszul értelmezi ezt a törvényt Balics következőleg: Tilos bármely főpapnak, a kerek köpeny alatt színes vagy különféle bőrökből (bárány, farkas, nyest) készült prémeiket hordani. (*A r. k. egyház tört. MOgon I.*, 450.)

³⁾ *Brüss. Okmtár I.*, 8. és *Orsz. Ltár Dl.* 16185.

⁴⁾ V. ö. Csánky: *I. Mátyás udvara (Századok 1883. XVII.*, 658—59.)

fogadáskor, nagy nemzeti ünnepek alkalmakor, országgyűlési megnyitásokon főuraink megjelenése ma is szemkápráztatóan mutatja, hogy a becses prémekek kora még nem járt le. De az éjszakai prémekek mellett mindenha igen kedveltek voltak a hazai állatainktól származók is. A farkasbőrből készült öltöny nem volt megvetett.¹⁾ Abból kitünő téli öltöny készült s készül még most is ott, hol ez állat található. A farkas azonban kezd már hazánk nagyrésztében ritkulni. Az ember jogos önvédelmé s a civilizatió terjedése mindinkább az éjszakai és éjszakeleti rengetegekbe szorítja²⁾ s nagyon kemény télnek kell beállania, hogy az éjszakai és délkeleti megyékbe mélyebben behatoljon. A hiúzszőrme annyira keresett volt, hogy az állatot ritkává tette a rája való szertelen vadászat.³⁾ Hiúzszőrmés ruhák említése gyakori.⁴⁾ A róka szőrméje országszerte prémül és béléssül szolgált. Nagyon előkelő, főúri családok is előszeretettel viseltek rókabundás öltönyöket.⁵⁾ Pozsonymegyében is felette divatos volt az.⁶⁾ A zsoldos nemesek, a dobosok és trombitások fizetési járulékát szintén rókaprémest menték képezték. A XV. században egy-egy rókaprémest mente 10 dukát értékbe számítatott.⁷⁾ Évek előtt a pozsonymegyei parasztság asszonynepe is nagy előszeretettel hordta a rókaprémest bundáján gallérul s így ez állatot nagyon vadászták és pusztították. Később, 10—12 év óta azonban a szücsüzletekben már nem igen keresték a rókabőrt s nagyrészt annak tulajdoníthatni, hogy ezen szaporafajú s különben roppant ravaszsága és

1) Ungnad David, Miksa császárnak 1573-ban Konstantinápolyba küldött követének udvari papja Gerlach a maga útleírásában mondja: hogy a tatai vár parancsnoka Ferdinánd farkasbundába volt öltözve. (Szalaynál: *Adalékok a magy. nemz. történe. téhez* 213. l.)

2) L. *Gazdaságtört. Szemle* 1901. 2—3. füz. 52. l. — 3) U. o.

4) II. Apafi Mihályné, Bethlen Kata hagyatékában említettnek a hiúzbőr-prémek, az egy ládában külön elrakott hiúzbőrök, továbbá a hiúzmállal bélelt galléros mente

5) 1277-ben a paksi káptalan bizonyítása szerint Márta asszony, István comes' özvegye férje javaiból visszakapott több tárgyat: Item vestes ipsius comitis Stephani scilicet unam tunicam striatam de Genchy, et clamidem de Genchy cum formatura de pellibus volpinis. (*Zichy okmtár* I., 38—39.) — II. Apafi Mihályné, Bethlen Kata már említett hagyatékának jegyzékében említvük az egy ládában elrakott rókabőrök, továbbá egy fekete rókával bélelt mente s egy rókatorokkal bélelt bojármente. — 1502. jún. 3-ikán Veronai Bertalan arról értesíti Ferrarából az egri püspöki kormányzót, hogy küldötte, Király Tamás Ferrarába érkezett s oda Hippolit bibornok számára 4 rókaprémest zubbonyt hozott. (Ered. levél a modenai ltárban. *M. T. A. Okl. más.* I., 222 l. 947. sz.) — II. Rákóczy Ferencz holmija közt említettük: egy szürke mente, rókával bélelt s egy pár rókával bélelt szürke, vadászni való strinfe. (*Tört. Tár* 1900. III. f. 351. l.)

6) Erről sok végrendeleti intézkedés tanuskodik.

7) Kitétszik az a modenai Hippolit-codexek számadásaiból. (B. Nyáry: *Századok* 1870. IV., 280.)

óvatossága miatt is a vadász fegyvere ellen meglehetősen védett állat újabban némileg szaporodik. Pozsonymegyében évenként átlag 328 db róka lövetik, mi egy ezer dbon felül levő tényleges állományra enged következtetni. Fajának felvirágzásáról mindazonáltal szó sem lehet, nemcsak azért nem, mivel közártalmas s így folytonosan üldöztetik, hanem azért is, mivel bőrét, lompos farkát legújában a külföldön is keresik. Irhája Pozsonyból és vidékéről főleg Lipcsébe vándorol. Darabjának ára nyáron 1, télen 2 frt 50 kr. A *vidra-keztyü* úri hordás volt.¹⁾

A *nagymenyét*, vagyis *hermelin* gereznáját, e fejedelmi prémet, régi idők óta ugyancsak értékesítették hazánkban. A honfoglalás idejéről mondja a névtelen jegyző, hogy a ruhénok vezérei, t. i. a kievi és suczdali vezérek a honfoglaló magyaroknak egyebeken kívül *menyétbőrt* küldtek száma nélkül.²⁾ Viszont Árpád Szalán vezérnek *12 hölgyenyétet*.³⁾ Főuraink s asszonyaink ruhaholmija közt a *menyétbőrösök* nagy szerepet játszanak.⁴⁾ De a külföldön is mindenkor keresett volt a *menyétbőr* s szívesen fogadták ott az ilyen küldeményt.⁵⁾ Jó ára mellett az bizonyít, hogy a modenai Hippolit-codexek szerint 1489-ben a hölgyenyétnek 40 bőrből állott csomagja⁶⁾ 3—5 dukáton, vagyis 65 frank 61 centimen egész 109 frank 35 centimen kelt.⁷⁾ Pozsonymegyében a hermelin ma is elég gyakori, évenként átlag 2433 db esik a vadász fegyverének áldozatául.

A *nyuszt* azonkép értékes gerezna gyanánt szerepel. Árpád vezér *12 nyusztbőrt* küld Szalán vezérnek⁸⁾ jeleül, hogy ily bőrok akkor közkedveltségben állottak. Főuraink, nemességünk ruhatárában a családi mozgóvagyony egyik jelentős tárgyát a *nyusztbőrök*, *nyusztprémek*, *nyuszt-palástok*, *nyusztmenték*, *nyuszt-süvegek* és *nyusztos vitézkötések* tették.⁹⁾ Már régi időben

1) Kende Gábor bújdosó vezér holmija közt volt 1686-ban *egy pár vidra-keztyü*. (Tört. Tár. 1900. III. f. 334. l.)

2) *De gestis Hung.* X. fej. — 3) *De gestis Hung.* XI. fej.

4) II. Apafi Mihályné, Bethlen Kata hagyatékában említvék az egy ládában levő *menyétbőrök*. A *közönséges menyétbőröl* volt ott 137 kötés. Ám nem hiányzott ott a *scythiai prém* sem. Ugyane hagyatékban említve van egy testszin sima bársony, *nyusztos pegyméttel* bélelt nefelejts színű posztóból, *scythiai menyétprémmel*.

5) 1502-ben jún. 3-ikán Veronai Bertalan Ferrarából arról értesíti az egri püspöki kormányzót, hogy küldötte, Király Tamás Ferrarába megérkezett s oda Hippolit bibernok számára egyebeken kívül *80 db menyétet* hozott. (Éred. levél a modltár. *M. T. A. Okl. más. I.*, 222. l. 947. sz.)

6) Simbri. — 7) B. Nyáry; *Századok* 1870. IV., 684. — 8) *De gest. Hung.* XI. fej.

9) II. Apafi Mihályné hagyatékában szó van ily ruhadarabokról: *hajszin sima bársony süveg egy pár nuszttal*; *baraczkvirágszinü. angliai posztósüveg egy pár nuszttal*; *bársonypalást nusztlábbal belül, az eléi nuszttal*; *bársonypalást nusztlábbal hátulján, az eléi nuszttal*; *nuszttal bélelt vitézkötés*. — Orbán Erzsébet 1699. évi vagyonkimutatásában olvassuk: *Egy sima hamuszin atlasz nyusztfarkas, ezüst csipkés asszonyembernek való süveg*. (Tört. Tár. 1899. III. f. 550. l.) — Kende Gábor holmija közt *nusztos süveg*. (Tört. Tár. 1900. III. f. 334. l.)

jól fizetett állat volt. A modenai Hippolit-codexek számadásaiból kitetszik, hogy a nehéz lovassági kapitány fizetése pénzen kívül egy 18 dukátos *nyusztprémes* mentéből állott.¹⁾ A *nyuszt-subákat* 12—18 dukáljával vagyis 262—393 frankjával fizették. Mai ára nálunk egy nyuszt-bőrnek 8—10 forint. Sőt még ennél is magasabb áron adható el főleg Bécsbe. Pozsonymegyében mindazonáltal már meglehetősen ritka jelenség. Évenként átlag 19 db nyuszt lövetik.

A nyusztnál gyakoribb *nyest* a prémszegélyes és prémbélléses ruhák közt szintén nem csekély szerepű. A ruthének vezérei ezekből a bőrokból is küldtek a honfoglaló magyaroknak száma nélkül.²⁾ A nyestbőr értéke mellett bizonyít az, hogy *nyestbőrös* ruhákra készségesen adtak kölcsönt.³⁾ A főurak és nejeik értékes ruházatának egyrésze *nyestbélésékből* és *prémekből* állottak.⁴⁾ A papok egyházi öltönyeire is sűrűn került.⁵⁾ Persze a *scythiai nyest-prém* kedveltebb volt.⁶⁾ Éppenséggel hirnevessé lett hazánk történetében a *nyestbőr* mint *adó*. Ezt az adót nemcsak Szlavonia lakossága fizette,⁷⁾ hanem fizették azt a Dráván innen eső Magyarország némely vidékei is, a mint azt eléggé bizonyítja az a körülmény, hogy némely beszakadt vendégek alóla censussal vált-hatták meg magukat.⁸⁾ Pozsonymegyében a vadásznak elég alkalma van ez állatot terítékre hozni, évenként átlag 218 db lövetik, mi egy 654 darabot tevő állományra enged következtetni. Mai ára egy-egy nyestbőrnek itt 6—8 forint, persze a nyári bőr csak 1½—3 forinttal fiztetik.

A *borz* fehéres-szürke bundája az előbbenieknél ugyan kevesebbre becsült, de azért szintén értékesíthető. Pozsonymegyében darabja 1—1½ forintjával kél, egészben azonban gyéribben fordul elő. A dunai Pötschenben minden évben akad 2—3 példány s néha lövésre is kerül.

1) B. Nyáry: *Századok* 1870. IV., 280.

2) *De gest. Hung.* X. fej.

3) 1306-ban Jób comes, nejeének *nyestbőrös* öltönyét (vagium suum, sufflatam clamidem uxoris sui, *pellem marturi*) 2 márkán elzálogosította Tenkus fiának Jánosnak, (*Zichy Okltár* I., 113.)

4) II. Apafi Mihályné már említett hagyatékában említvék a *közönséges nyestbélésék*, s az egy ládában külön elhelyezett *nyestbőrök*.

5) Tóth-Kállai Göböl Péter fia István presbíter 1400. évi végrendeletében olvassuk: Item vnam aliam Reverendam meam Grisei coloris habitam cum *marðurina subiectam* lego et commito Kalendinis preciosissimi Corporis Xpi et b. Virginis Marie de ecclesia agriensi. (*Haz. Okltár* 329. l.)

6) Ugyancsak Bethlen Kata, Apafi Mihályné hagyatékában előkerül a *scythiai nyest-prém*.

7) Wenzel: *Árp. új Okltár* IX. 116., 493. XI. 184—85., 228.

8) IV. Bélának a lipcei vendégek számára adott 1261. évi privilegiuma. (Wenzel XI., 500.)

A hegyen-túli területben; a malaczkai járásban szintén található. A pozsonyvárosi erdészeti hivatal kimutatása szerint lőttek városi területen 1885-ben 2; 1886-ban 1; 1887-ben 2; 1888-ban 1; 1890-ben 2; 1899-ben 12, tehát 6 éven át évenként átlag 5 db borzot. Az 1892. évi országos hivatalos kimutatás szerint egész Pozsonymegyében összesen 9 darabot.¹⁾

A *görény* szintén azon állatok közé tartozik, melyet ártalmasságán kívül bőre miatt is vadásznak. Téli bőre 2—2½ forinton, nyári bőre jóval olcsóbban, 40 krajczáron s 1 frton veszik a szőrmaárúsok. Vagy 20 év óta a divat e szőrmét elhanyagolta, úgy, hogy Pozsonyban a szücsök csak silányabb minőségű görényszőrmét dolgoztak fel. Legújabb idők óta azonban e bőrnek tartóssága következtében kedvezőbb kereslet állott be. A legtöbb görénybőrt a gyűjtők Bécsbe viszik, honnan aztán Lipschébe és végre Amerikába is exportálják. Pozsonymegyében e vérengző természetű ragadozó, a vadréczék, fajdfélék, vadludak, tüzokok, házi szárnyasok, foglyok, fáczánok, szóval a mindenféle hasznos vadnak erdőn-mezőn való eme veszedelmes ellensége nem éppen csekély számmal van képviselve. Az 1892. évi hivatalos kimutatás szerint lőttek az egész megyében összesen 1003 db görényt.²⁾ Átlag mondhatni, hogy évenként 1457 db lövetik.

Azon állatok között, melyeket húsuk s bőrük miatt vadásznak, a *nyúl-féléket* is kell említenünk; és pedig a *mezei nyulat* és a *földi nyulat*. A mezei nyúl rendkívül szapora mindenfelé. Pozsonymegyében is a legszaporábbak egyike. Évenként átlag 73,374 db lövetik s e nagy számhoz képest e megyének derék része van abban az óriási exportban, mely hazánk területéről a külföldre irányul. Egmagában Pozsony városban évenként átlag 12—13 ezer nyúl adatik el, mi már magában véve, darabja 1 frt—1 frt 30 krajczáron adva el, nem csekély vadászati jövedelem. S minthogy az egyes években a vadászati löjegyék nyulakban nem igen mutat nagy hullámzást, azért bátran mondhatni, hogy a nyúl a mezei vadnak egyik legjövödelmezőbb faja. Húsán kívül bőrével is hasznos. Bőrét bundabéllésekre fordítják, de szőrét eresztve nem igen keresett. Annál keresettebb a szőre a kalaposok részéről, kik azt céljaikra kitünően felhasználják. Nyulbőrökből 10—15 évvel ezelőtt pozsonyi nyúl-szőrnyírók (névszerint 3 czég) összesen mintegy 30 ezer darabot dolgoztak fel. De ezen idő óta ez az üzleti ág, mely tisztán csak helyi s szomszédvidéki fogyasztásra dolgozott, átment bécsi és neutitscheini nyúl-szőrnyírók és kalap-nagygyárosok kezeibe. Ennek követ-

¹⁾ *Erdészeti Lapok* 1894. XXXIII., 954.

²⁾ *Erd. Lapok* 1894. XXXIII., 954.

keztében a kalapgyártás nagyipara is átment osztrák és morva czégek kezeibe, úgy, hogy most a Pozsonyban eladásra kerülő kalapok $\frac{3}{4}$ része nem Pozsonyban állittatik ki. A szőrefosztott nyúlőr *bőrül*, vagyis *irhául* alig nyerhet alkalmazást rétegzetessége miatt, de annál alkalmasabb enyv főzésre, mely a vattagyártásnál használható igen jól. A nyúlőrnek ára nálunk ezidőszerint nyáron 10, télen 25—28 krajczár.

A földi vagy üregi nyúl a nagy kár miatt, melyet erdei culturákban okoz, erősen vadásztatik ország- s megyeszerte. Pozsonymegyében évenként átlag 20 ezer db lövetik. Vannak évek, mikor egyes vidékeken annyira elszaporodik, hogy pusztítására díj tüzetik ki. Így herczeg Pálffy Miklós malaczkai uradalmában, hol *Bittner Gusztáv* uradalmi erdőmester tudósítása szerint 1900-ban 22 ezer dbot lőttek! Húsa ehető ugyan, de nálunk ezidőszerint semmire sem becsülik. Bőre sem értékesíthető annyira, mint a francia lapiné, vagy a galicziai fajé, mert éghajlati viszonyainknál fogva kemény és vastag, azért ám mégis némileg pénzzé tehető, a mennyiben kalapgyártásra mint tiszta földinyúl-szőr, vagy mezeinyúl-szőrrel vegyest alkalmazható. A vattagyártásnál szükségelt enyv készítésére is épp oly jó, mint a mezei nyúl bőre. Egy-egy bőr ára Pozsonyban 8—10 krajczár, de a malaczkai határban a lövött földinyulak darabja 20—30, élőé 50—60 krajczárral is értékesíthető és tényleg értékesítetik is. Jobbára külföldre kerül, hol szintén kalapgyártásra használják fel.

A vadászati löjegyzékekben felsorolt állatfajok sorozatában — legalább a pozsonymegyeiekre vonatkozóban — szerepelnek még a kóbor *kutyák* és *macskák* s némely ragadozó madarak: milyenek a *sas*, *sólyom*, *karvaly*, *héja*, *kánya*, *bagoly*.

Az évenként lövetni szokott kóbor *kutya* s *macska* ezrekre megy az országban. Pozsonymegyében évenként átlag 1387 kutya és 2244 macska lövetik. A kutya bőre haszonnal értékesíthető. A kutya ugyanis igen jó és finom bőrt szolgáltat. Mindenha igénybe is vették már a régi korban is, mert a legjobb s legtöbb pergament, a hajdan oly nagy mennyiségben szükségelt okirathártya eb-bőrből készült. Ma czipő-, sőt keztyükészítésre is igen előnyös. Megyénkben egyes irhatimárok műhelyeiben jelentékeny mennyiségben dolgoztatik fel. Van olyan lágyvargánk Pozsonyban, ki évenként 7—800, sőt 1000 kutya bőrt készít finom czipő- s keztyűbőrré.¹⁾ E jelentékeny számú kutya bőr azonban nem mind Pozsonymegye területéről való, a gyűjtő zsidók hozzák a nyüzött kutya bőrt távolabbi vidékekről: Kassa s Győr vidékeiről is, úgy, hogy bizonyos, miszerint az egyes községek határaiban és egyes uradalmak területén lőtt ebek egy nagy része értékesítetlenül marad,

¹⁾ Beranek József czukermendli vargamester.

mi nyilván elég nagy vadász-gazdasági károsodást jelent. Ideje azért, hogy községek és uradalmak a maguk gazdasági érdekének szempontjából mielőbb közömbösségükkel és anyagpazarlásával felhagyjanak.

A *macskabőr* a kutya bőrénél már kevésbé alkalmas a feldolgozásra. Szücsaink és szőrmeárusaink nem ismerik üzleteikben, keztücsük is alig. Mint bunda szőrét nagyon eresztve, béllésre éppenséggel nem alkalmas. Csak a *stirii* macska áll előttük jó hírben. A *stirii* macskatenyésztés tényleg ismeretes. Ugy látszik, némely erdélyi macskafaj is alkalmas volna a feldolgozásra, mert egy okiratunk arról tanúskodik, hogy hajdan *Kacza* község, a német *Katzen Dorf* Nagy-Küküllőmegye köhalmi járásában látta el a királynőket macskabőrökkel. A kaczaiak különös szolgálmányához a macskabőr beszolgáltatása tartozott. III. Endre király egyik 1299. évi okirata szerint Détricus comes de *villa felium* a maga és a nevezett helység többi vendégnépe nevében panaszra ment a király színe elé, személyesen előadván, hogy noha már a király elődje Béla (hányadik?) azon helységet a királynének számára szállítandó macskabőrök kötelezettsége alól felmentette, mely kötelezettségért a falu első keletkezése óta különös kiváltsággal a Macskafalva névvel ruháztatott fel,¹⁾ mégis a vajda tovább is a király nevében a macskabőr-adót kizsarolja. III. Endre a helységet a nevezett bóradó alól örökre felmenti.²⁾ E felmentésből mi azt gyaníthatjuk, hogy a kaczaiaknak a szolgálmány már nagyon terhükre volt, mit csak úgy magyarázhatunk meg magunknak, hogy felteszszük, hogy a kívánt számú macska előteremtése már nehézségekbe ütközött. Az a faj, mely jó szőrmét szolgáltatott, már nagyon megritkulhatott. Hogy maga a faj milyen volt, mi által különbözött a többi macskafajtól, azt mi a kívánatos adatok hiányában el nem dönthetjük, de okvetlenül jónak kellett lennie, mert különben királynéink nem használhatták s nem követelték volna. Hazánk s különösen Pozsonymegyének mai macskái béllésül nem alkalmasak, de bőrből mindenestre elég jó czipő- s keztücső készülhetne, úgy, hogy gazdasági szempontból felette sajnálatos, hogy a lőtt nagyszámú kóbormacskabőre felhasználatlanul, értékesítetlenül marad.³⁾

Az igazi *vadmacska* természetesen még sokkal jobb anyag. Ez a faj azonban már annyira ritka Pozsonymegyében, hogy évenként átlag alig kerül 5 db lövésre. Pedig valamikor itt is szapora volt az, annyira,

1) ab onere prestandorum in usum dominarum reginarum pellium felinorum, ob quod speciali privilegio, nomineque ville felium ab initio mansionis eorundem hospitem ex regum liberalitate donati fuere, absoluti habeantur et exempti.

2) Teutsch u. Firmhaber: *Urkundenbuch zur Gesch. Sieb. I.*, 209–210.

3) Beranek mester vargaműhelyében tényleg feldolgozott macskabőröket nem találtam, de állítása szerint már ismételtén készített e bőrből finom keztücsűhát.

hogy még a városi kertekben is mutatkozott. Nyilván a szertelen üldözés nagyrészt kipusztította, részben pedig vadonabb tájakra szorította.

Végre meg kell említeni azokat a ragadozó *madárfajokat* is, melyek a löjegyzékben ugyancsak felsorolva, úgymint a *sasokat*, a *sólymokat*, a *karvalyokat*, a *hējákat*, a *bussardokat* és a *kányákat*. Ezek némelyikei Pozsonymegyében is található. A *kőszáli* vagy *parlagi sas* a kiskárpáti hegységben fészkel. A *császárr-* vagy *parti sas* már ritkább, régebben a pozsonyi Dunaligetekben fészkel. A *barna-* vagy *békázó sas* nem ritka vizekhez közel eső erdőségeken. A *lármas sas* általán hazánkban fészkelő madár. A *ráró* vagy *halászó csermőly*, hazánk e leghirhedtebb halrablója, Dévény szikláin, a Morva s Duna egybeömlésénél száz méternyi magasságban, sziklarepedésben költ. A *réti* vagy *halász sas* mint vendég látogat el az Alduna vidékéről a Morva s a Kis Kárpátok tájaira, hol többször került már lövésre. Még gyakoriabbak megyénk területén a *sólyomfélék*: a *vándor sólyom*, mely közönséges; a *kerecseny*, mely hajdan vadászatra használtatott s a solymászatban rang tekintetében mindjárt az irlandi sólyom után következett s az erdélyiek és olaszországi sólymokkal vetekedett. Hainburg és környéke már a középkorban ismeretes kerecseny sólyomtelep volt.¹⁾ A dévényi vár sziklafalaiban még jelenleg is meglevő régi fészkeket a XVIII. században a németalföldi solymárok is ismerték s gyakran jöttek oda egyes példányok megszerzése végett.²⁾ Nem ritka vendég vidékünkön a *téli sólyom*; továbbá a *kaba sólyom* vagy *herjőka*, mely mint költőmadár ismeretes; a *vörös vércse* vagy *torony-sólyom*, mely a hegyentúli vidéken a fenyvesekben fészkel; a *kék vércse*, mely szintén nem ritka.

A *karvalyfélekből*: a karvaly, a magyarság „turul“-ja s a *dupla-karvaly*; a *hējafélekből* a *barna-* s a *gabona-héja*; a *bussardok* közül a *kigyász-* s a *gatyás-ölyv*; a *kányák* közül a *király-* s a *barna-kánya* Pozsonymegyében gyakori madárjelenségek s gyakran lövetnek. Évenként átlag 1288 kánya, 1732 vércse, 632 sólyom lövetik.

Milyen fájlalendő, hogy a *vörös* és a *kék vércse*, valamint a *baglyok*, melyekből évenként átlag 1054 db lövetik Pozsonymegyében, még folyton úgy népünk, mint intelligentiánk részéről üldözendő orvmadarakul tekintetnek, holott már eléggé ki van mutatva, mennyire hasznos; tehát mennyire kimélendő madarak azok. Idővel a jobb belátás bizonyára

¹⁾ Suntheim László, I. Miksa német császár udvari történetírója 1498—1505 közt Hainburg városát és vára mellett elhaladva, írja: *Da nischen die pesten falcken und plafuez.* (A stuttgarti kir. könyvtárban *Cod. hist. Ins. Nr. 250.*)

²⁾ Schlegel jeles hollandi ornithologus 1853. okt. 1-én kelt és Petényihez intézett idevenatkozó levele. (L. Herman O.: *Petényi S. J. a m. tud. ornith. meg-alapítója* 115. l.)

felül fog kerekedni, a mikor is aztán az erdész, a földművelő, a gazda a hasznos állatfajokkal együttesen fog a veszedelmes ellenségekkel szembeállani. De addig is rajta kellene lennünk, hogy a között tollas állatok se maradjanak a vadász-gazda javára értékesítetlenül. Nemzeti viseletünk megkívánja a tollászat, a miért már régi időben a ragadozó tollasok keresett állatok voltak.¹⁾ A lövött ragadozó madarak tollazata iparcélokra igen jól használhatók, a mennyiben belőlük portörölők, ecsetek, fogpiszkálók és hasonló ipartermékek készülhetnek, a mint azt a francia importcikkek mutatják. Pozsonyban a Grüneberg-czég örömet honosítaná meg a külföldi helyett a belföldi anyagból készült hasonló iparcikkeket, ha a szükségelt tollanyagot itt beszerezhetné. Fájdalom, temérdek hasznos anyag pusztul el felhasználatlanul, mert nemzetgazdasági téren nem vagyunk elég okosak és gondosak.

* * *

A vadászati jövedelmek iránt való tájékoztatás czéljából közöljük itt azt a kimutatást, mely a gr. Esterházy Mihály pozsonymegyei uradalmában lőtt hasznos vad után való jövedelmeket tünteti fel.²⁾

É v	Cseklézi uradalom				Szempcezi uradalom				Tallósi uradalom				Eperjesi uradalom				Hódi uradalom			
	Jövedelem		Lődíj		Jövedelem		Lődíj		Jövedelem		Lődíj		Jövedelem		Lődíj		Jövedelem		Lődíj	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
1889	2870	95	316	14	1279	15	131	53	666	95	59	36	943	36	119	88	249	15	38	08
1890	2582	80	301	67	1105	30	134	26	1065	85	66	69	1045	35	131	82	433	20	57	80
1891	1779	95	182	92	197	60	31	07	919	03	128	28	833	87	144	59	157	—	19	40
1892	3736	11	322	59	789	—	86	—	115	05	14	98	405	10	53	62	29	—	—	348
1893	1698	74	195	65	649	34	80	76	752	75	84	14	678	25	67	29	325	86	49	80
1894	3567	97	668	01	352	94	47	18	674	39	145	69	887	30	128	80	168	60	18	50
1895	3564	15	356	26	525	80	86	—	1369	57	204	16	1266	76	239	89	—	—	—	—
1896	3617	04	357	18	223	02	48	38	314	40	84	74	807	60	148	93	—	—	—	—
1897	2034	40	275	94	659	56	87	30	1036	83	172	95	1245	98	180	94	—	—	—	—
1898	5215	07	749	42	417	20	72	76	904	03	166	82	1082	19	192	72	—	—	—	—
10 évben összes.	30667	18	3725	79	6198	91	805	24	7818	85	1127	81	9195	76	1408	48	—	—	—	—

¹⁾ 1502. jún. 3-ikán ugyancsak a már többször idézett Veronai Bertalan ferrárai leveléből kitetszik, hogy Király Tamás, az egrí püspöki kormányzó küldötte, hozott egyebek között Hippolit bibornoknak Ferrarába 2 ezer aranyat, 19 keselyűbőrt és 11 keselyűszárnyat. (M. T. Akad. Okl. Más. I., 222. l. 947. sz.) A ráró vagy halászó csermőly szárny- és sugárevelő-tolla őseink kalpagjain szerepelt, a régi költők s a kurucz költészet is dicsőítik. (Chernel: MO. madarai II., 399.)

²⁾ E becses kimutatást Rovara Frigyes uradalmi igazgató úr és Frideczky Árpád uradalmi tisztviselő úr lekötelező szíveségének köszönhetem.